

ODDELENIE INVESTIČNEJ A POISTNEJ ZLOŽKY V ZMIEŠANOM POISTENÍ

Silvia Zelinová, Ján Gogola

Abstrakt

V rôznych produktoch životného poistenia môžu byť uplatniteľné rôzne metódy oddelenia investičnej zložky od poistnej zložky. Účtovný štandard IFRS 17 zaviedol princípy oceňovania poistných zmlúv, ktoré musí dodržiavať každá poisťovňa v krajine, kde účtovníctvo vedie v súlade so štandardmi IFRS. IFRS 17 nešpecifikuje presné spôsoby oddelenia investičnej zložky a poistnej zložky, ale ponecháva na poisťovni, aby si zvolila metódu, ktorá bude odrážať princípy opísané v štandarde. Poisťovne sú povinné zaviesť metodiky na výpočet týchto zložiek. Každá metodika ovplyvňuje zisk poisťovne, ktorý je zavedený novou položkou pri oceňovaní poistných zmlúv, a to zmluvnou servisnou maržou.

Kľúčové slová:

investičná zložka, poistná zložka, IFRS 17, GMM metóda, životné poistenie

Úvod

Životné poistenie predstavuje významnú súčasť finančného systému každej ekonomiky, pričom jeho primárnou funkciou je mitigácia rizík spätých s ľudským životom. Hoci životné poistenie neeliminujú riziko samotné, zabezpečuje finančnú podporu v prípade vzniku nepredvídateľných a nežiaducich udalostí.

S účinnosťou od 1. januára 2023 nadobudol platnosť nový rámec finančného výkazníctva – Medzinárodný štandard finančného výkazníctva IFRS 17 „Poistné zmluvy“, ktorý zásadne zmenil metodologický prístup k oceňovaniu a vykazovaniu poistných záväzkov. IFRS 17 nahradil predchádzajúce nekonzistentné a netransparentné účtovné prístupy a stanovil jednotný princíp na vykazovanie poistných zmlúv, čím sa zabezpečila vyššia úroveň transparentnosti, porovnateľnosti a konzistencie naprieč poistným trhom.

Štandard presne definuje **investičnú zložku** poistnej zmluvy ako sumu, ktorú je poisťovateľ povinný vyplatiť poistníkovi, aj v prípade, že nenastane poistná udalosť. V závislosti od charakteru podnikateľskej činnosti subjektu môžu byť uplatnené rôzne prístupy k identifikácii a oddeleniu tejto zložky. Subjekty ako bankopoistné spoločnosti často preferujú klasifikáciu a účtovanie investičných komponentov podľa štandardu IFRS 9 „Finančné nástroje“, najmä v prípadoch, keď disponujú definovanou obchodnou stratégiou na správu investičných zmlúv.

Oceňovanie poistných zmlúv v rámci IFRS 17 zahŕňa viacero aktuárskych a metodologických výziev. Medzi hlavné faktory komplikujúce oceňovanie patrí najmä dĺžka trvania poistnej zmluvy, komplexný charakter krytých rizík a nízka likvidita alebo neexistencia sekundárneho trhu pre tieto zmluvy. Navyše, mnohé zmluvy v sebe kombinujú poistné a investičné zložky, čo si vyžaduje dôslednú analýzu na účely správneho oddelenia a vykázania jednotlivých komponentov.

1 Definícia investičnej zložky

V zmiešanom poistení sa predpokladá, že investičná zložka nie je oddelená od poistnej zložky, pretože pri zániku poistnej zmluvy končia obe zložky naraz. Na základe definície neoddeliteľnej investičnej zložky v odsekoch B31 a B32 to znamená, že investičná zložka nesmie byť oddelená od poistnej zmluvy a zostáva v rozsahu pôsobnosti IFRS 17. Investičná zložka sa preto vždy bude vzťahovať na neoddeliteľnú investičnú zložku. Pri všetkých poistných zmluvách sa musí vykonať preskúmanie na základe charakteristík zmluvy, aby sa určila investičná zložka. V skutočnosti by sa mali vyhodnotiť rôzne udalosti, ktoré by mohli nastať v rámci zmluvy, a zistiť, aká by bola platba pre poistenca v každom scenári. Prehľad rôznych udalostí je opísaný v nasledujúcej kapitole.

V rámci neživotného a zdravotného poistenia spravidla nevzniká investičná zložka, nakoľko poistné plnenie je podmienené výlučne vznikom poistnej udalosti. Výplata zo zmluvy teda nastáva len pri aktivácii poistného krytia, čím je eliminovaná podmienka bezpodmienečného peňažného plnenia, ktorá je charakteristická pre investičnú zložku.

Existujú však výnimky, kedy niektoré produkty neživotného poistenia môžu obsahovať **mechanizmus návratnosti poistného**, t. j. v prípade nenastania poistnej udalosti sa poistníkovi vráti časť zaplateného poistného. V takom prípade sa táto vrátená suma kvalifikuje ako **minimálne garantovaná platba**, a teda spĺňa kritériá pre klasifikáciu ako **investičná zložka** podľa štandardu IFRS 17.

V prípadoch, keď je hodnota poistných plnení **konzistentne vyššia** ako suma vratného poistného, **celkový peňažný tok môže byť identifikovaný ako zložený z poistnej a investičnej zložky**, pričom alokácia týchto zložiek prebieha nasledovne:

- **Peňažný tok vyplývajúci z vráteného poistného je klasifikovaný výhradne ako investičná zložka.**
- **Peňažné toky spojené s poistnými udalosťami musia byť rozdelené na dve časti:**
 - investičnú zložku, ktorá zodpovedá hodnote vratného poistného,
 - a poistnú zložku, ktorá predstavuje zvyšnú časť peňažného plnenia.

Táto dekompozícia je nevyhnutná na účely správneho vykazovania podľa IFRS 17, najmä z hľadiska identifikácie oddeliteľných komponentov poistnej zmluvy a ich správneho účtovného zaobchádzania.

2 Určenie investičnej zložky v zmiešanom poistení

Hlavná udalosť v rámci zmluvy o životnom poistení závisí od života alebo smrti poistenca. Zmluvy o životnom poistení, ktoré majú povinnosť vyplatiť sumu iba v prípade, že sa poistenec dožije určitého veku, t. j. obsahujú iba peňažné výdavky z dôvodu splatnosti, nemajú investičnú zložku. Scenár, v ktorom poistenec zomrie počas doby trvania poistného krytia, v skutočnosti nevedie k platbe poistencovi. Poistná zmluva, ktorá poskytuje poistné plnenie v prípade smrti na celý život poistenca, obsahuje investičnú zložku. Subjekt je v skutočnosti povinný zaplatiť túto sumu za každých okolností. Suma, ktorá sa má vyplatiť, je nárok na budúcu udalosť, ktorá je istá, t. j. smrť poistenca, hoci načasovanie je neisté. Poistná zmluva, ktorá poskytuje krytie iba v prípade smrti poistenca počas určitého obdobia (dočasné poistenie na úmrtie), napr.

poistenie zostatku úveru, neobsahuje investičnú zložku. V prípade poistných zmlúv, ktoré majú vyplatenie v oboch prípadoch (život alebo smrť poistenca), bude existovať investičná zložka. Výška investičnej zložky sa bude rovnať minimálnej vykonanej platbe. V závislosti od charakteristik zmluvy budú možné 2 zložky pre peňažné výdavky v prípade smrti a/alebo peňažné výdavky v prípade splatnosti.

V závislosti od konštrukcie zmluvy môžu byť peňažné výdavky rozdelené na dve komponenty:

- časť viazanú na úmrtie, a
- časť viazanú na dožitie (maturitu).

Predpokladajme zmiešané poistenie s trvaním 5 rokov, ročnou platbou poistného vo výške 100 a poistnou sumou 500 v prípade úmrtia a výplaty 1100 pri dožití, čo predstavuje technickú rezervu poistníka. Opcia na odkúpenie predstavuje vyplatenie technickej rezervy mínus poplatok za odkúpenie vo výške 5 % z tejto technickej rezervy.

Tabuľka 1 Peňažné toky v poistnej zmluve zmiešaného poistenia

Rok poistenia	1	2	3	4	5
Rezerva	200	400	600	800	1100
Poistná suma v prípade smrti	500	500	500	500	0
Poistná suma v prípade dožitia	0	0	0	0	1100
Odkupná hodnota	190	380	570	760	0

Zdroj: vlastné spracovanie

Keďže investičná zložka (INV) sa za všetkých okolností rovná platbe poistencovi, investičná zložka sa musí rovnať minimálnej platbe v prípade úmrtia, života a odkupného, t. j. minimálnej hodnote medzi poistnou sumou v prípade úmrtia a technickou rezervou a hrubou odkupnou hodnotou (*angl. gross surrender value*) (ktorá sa tiež rovná technickej rezerve). Poistná zložka (INS) a investičná zložka sú uvedené v tabuľke 2. Investičná zložka sa môže meniť v závislosti od zmeny technickej rezervy.

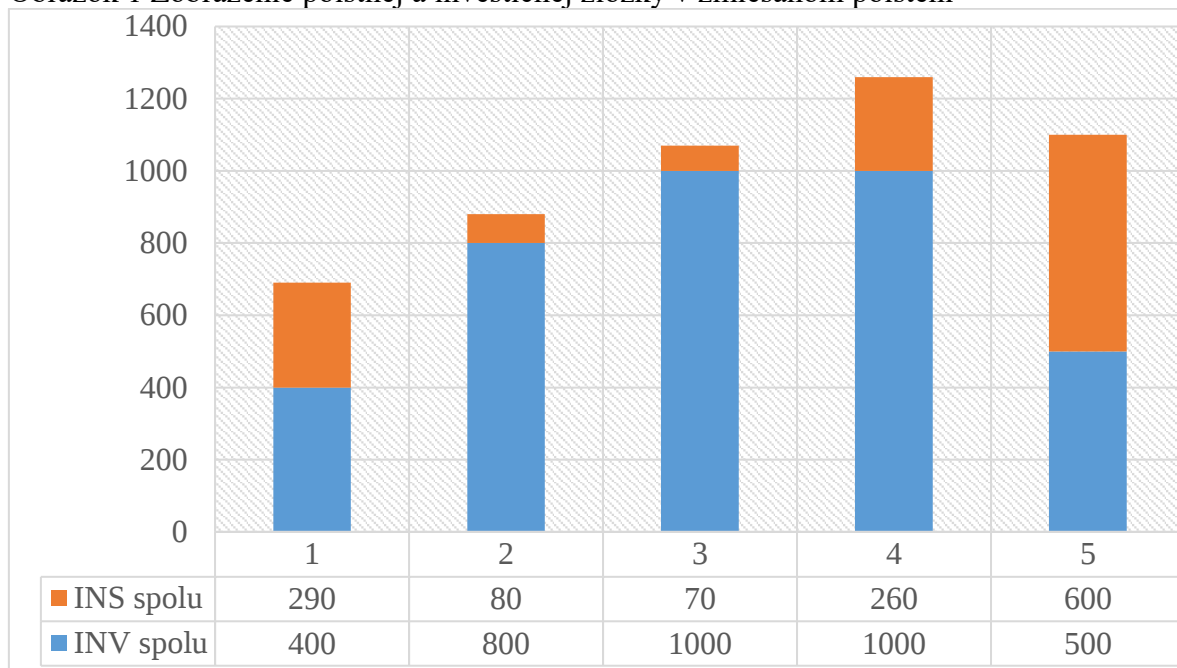
Tabuľka 2 Investičná a poistná zložka v zmiešanom poistení

Rok poistenia	1	2	3	4	5
INV z PS na úmrtie	200	400	500	500	0
INS z PS na úmrtie	300	100	0	0	0
INV z PS na dožitie	0	0	0	0	500
INS z PS na dožitie	0	0	0	0	600
INV z odkupnej hodnoty	200	400	500	500	0
INS z odkupnej hodnoty	-10	-20	70	260	0

Zdroj: vlastné spracovanie

Obrázok 1 zobrazuje celkovú hodnotu poistnej a investičnej zložky v zmiešanom poistení podľa zadaných aktuárskych parametrov v tabuľke 1 pre každý rok. Pre zvolené zmiešané poistenie tvorí poistná zložka menšiu časť ako investičná. V poslednom roku je medzi nimi najmenší rozdiel.

Obrázok 1 Zobrazenie poisťnej a investičnej zložky v zmiešanom poistení

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 3 nižšie poskytuje prehľad možného výskytu investičnej a poisťnej zložky podľa druhu peňažného toku voči poisťencovi:

Tabuľka 3 Poisťná a investičná zložka - určenie

Časť peňažného toku	Poisťná zložka	Investičná zložka
PS pri dožití	Áno	Áno
PS pri úmrtí	Áno	Áno
Odkupná hodnota	Áno	Áno
Odkupný poplatok	Áno	Nie
Výplaty dôchodkov	Áno	Áno
Výplaty poisťných plnení (rizikové pripoistenia)	Áno	Nie
Výplaty poisťných plnení	Áno	Áno
Podiely na zisku	Áno	Áno
Časová hodnota opcií a garancií	Áno	Áno

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 3 ukazuje, že iba v prípade platieb poisťných udalostí zdravotného a iného pripoistenia v poisťných zmluvách životného poistenia nie je možné mať investičnú zložku.

Pre všetky ostatné druhy peňažných výdavkov voči poisťníkovi je možné mať iba investičnú zložku, iba poisťnú zložku alebo kombináciu oboch. Toto bude závisieť od typu produktu. Nasledujúci vzorec sumarizuje, ako vypočítať **výšku investičnej zložky** pre očakávané aj skutočné peňažné toky:

$$INV = \min(PS_{\text{úmrtie}}, {}_rV_x) \quad (1)$$

Technická rezerva je definovaná ako súčasná hodnota v momente určenia výšky investičnej zložky (IASB, 2019). V prípade, že sa investičná zložka v najlepšom odhade budúcich očakávaných peňažných tokov zmení, napr. z 1 000 eur na 1 100 eur, táto zmena najlepšieho odhadu sa vzťahuje na budúce služby a je súčasťou zmluvnej servisnej marže (CSM). Zmeny v investičnej zložke sa započítajú rovnako ako zmeny v poistnej zložke, obe budú vložené do CSM, alebo vytvoria alebo zrušia akúkoľvek stratovú zložku v prípade, že $CSM \leq 0$.

Odsek B96 (c) (IFRS 17, 2020) uvádza, že rozdiely spôsobené rozdielmi medzi očakávanou a skutočnou platbou investičnej zložky vo vykazovanom období sú absorbované do CSM. Ak očakávaný čas platby zákazníčkovi nezodpovedá skutočnej platbe zákazníčkovi, a preto je to spôsobené časovým rozdielom. Pri poistných zmluvách životného poistenia existuje časový rozdiel medzi vznikom poistnej udalosti a efektívnou platbou, v prípade úmrtia to môže niekedy trvať dlhšie, pretože poisťovateľ musí čakať na listinu dedičov a vtedy to môže trvať aj niekoľko mesiacov. V najlepšom odhade predpokladáme, že poistné plnenie bude vyplatené v nasledujúcom mesiaci. Podľa odseku BC235 sa výška investičnej zložky musí určiť až v čase „vzniku poistnej udalosti“ a v tom čase sa musí vykonať rozdelenie medzi poistnou a investičnou zložkou. Potom sa vykoná porovnanie medzi očakávanou hodnotou investičnej zložky a skutočnou výplatom. (IFRS 17, 2020)

CSM rozpoznáva vplyv skoršej alebo neskoršej očakávanej platby investičnej zložky. Odsek B128 c) v dokumente „Dodatky k IFRS 17“ uvádza, že ak zmena v ocenení poistných zmlúv súvisí so zmenami podkladových aktív, musí sa to vykázať ako finančný výsledok. Odsek B128 (c) preto znamená špecifické účtovanie, ak je zmena spôsobená zmenou podkladových položiek. Najmä B128c) vyžaduje spracovanie tejto zmeny ako finančného výsledku, a teda žiadnu absorpciu CSM. Toto sa vzťahuje iba na investičné zložky, ktoré sú prepojené s podkladovými aktívami, ako napríklad podiel na zisku, ktorý bude pridelený v budúcnosti. Pre podiel na zisku poskytnutý v minulosti existuje záruka výšky sumy a určitá úroková záruka z tejto sumy, inými slovami, táto suma sa (už) nemení s podkladovými aktívami. (IFRS 17, 2020)

Očakávaný peňažný výdavok na podiel na zisku závisí od zmien v portfóliu aktív a od marže, ktorú si chcete ako poisťovateľ ponechať. Zmena vo vzorci pre výpočet podielu na zisku je zmenou predpokladov a tá je súčasťou CSM. Výška očakávaného najlepšieho odhadu podielu na zisku sa mení z obdobia na obdobie a odsek B128 uvádza, že zmena spojená s podkladovými aktívami sa musí účtovať odlišne, a to ako finančný výsledok.

Výnosy z poistenia a náklady na poistné služby prezentované vo výkaze zisku alebo straty nezahŕňajú žiadne investičné zložky. (IFRS 17, 2020) Ak investičná zložka a poistná zložka nie sú oddelené, je vhodné ich oceňovať spoločne v súlade s IFRS 17. Prezentácia príjmov a platieb takýchto investičných zložiek ako výnosov z poistenia a nákladov na poistné služby však neposkytuje verný obraz v porovnaní s finančnými nástrojmi, na ktoré sa vzťahuje IFRS 9. Preto sa investičná zložka má vylúčiť z výkazu ziskov a strát.

To znamená, že očakávané aj skutočné peňažné toky musia byť rozdelené medzi poistnú a investičnú zložku, pričom každá z nich má iný spôsob účtovania.

3 Porovnanie účtovania: Poistná a Investičná zložka podľa IFRS 17

Poistná zložka (angl. Insurance Component)

- **LRC – Liability for Remaining Coverage (záväzky zo zostávajúceho poistného krytia)**

Očakávané peňažné toky, ktoré sú uvoľnené v bežnom období, sa vykazujú ako výnosy z poistenia vo výkaze ziskov a strát (pozitívne znamienko).

Skutočne vzniknutá výška poistného plnenia (zaplatená aj nezaplatená) sa účtuje ako náklad na poistné služby (negatívne znamienko).

- **LIC – Liability for Incurred Claims (záväzky na vzniknuté škody)**
Platba skutočných poistných udalostí predstavuje pohyb v súvahe. Rozdiely medzi očakávanou a skutočnou hodnotou sa vykazujú ako skúsenostný výsledok (**experience result**) vo výkaze ziskov a strát.

Investičná zložka (*angl. Investment Component*)

- **LRC – Prechod na LIC pri poistnej udalosti**
Prevod záväzku z LRC do LIC pri vzniku poistnej udalosti je **súvahovým pohybom** bez priameho dopadu na výkaz ziskov a strát. Skúsenostný výsledok sa absorbuje do CSM.
- **LIC – Platba poistnej udalosti**
Samotná platba je opäť súvahovým pohybom. Rozdiely medzi predpokladanými a skutočnými výplatami sa vykazujú ako skúsenostný výsledok vo výkaze ziskov a strát.

Záver

Budúci podiel na zisku, ako bol pôvodne predpokladaný („pri prvotnom vykázaní“), sa nepovažuje za finančný výsledok, ale je zahrnutý do CSM pri prvotnom vykázaní. Všetky následné zmeny očakávaných súm podielu na zisku sa odrážajú vo finančnom výsledku. To isté platí pre garanciu úrokov, ktorá sa očakáva z budúcich poistných prémieí. Vyššie uvedené sa týka najlepšieho odhadu („budúce očakávané peňažné toky“). Investičná zložka je dôležitá pri vzniku poistnej udalosti, až potom je relevantné rozdelenie medzi poistnú a investičnú zložku. V tom čase neexistuje žiadna neistota ohľadom výšky (budúceho) podielu na zisku ani o garancii úrokov z budúcich poistných prémieí. Pre skutočné aj očakávané peňažné toky sa potom poistná zložka určuje ako celkový peňažný tok mínus investičná zložka. Keďže výskyt investičnej zložky skutočne závisí od charakteristík podkladového produktu, nie je možné v mapovaní zachovať, aby bolo veľa polí fixných na nulové hodnoty. V budúcnosti, podobne ako v prípade úmrtí, aj v prípade ostatných druhov peňažných výdavkov musia účtovné jednotky explicitne poskytnúť rozdelenie na investičnú zložku a poistnú zložku peňažných výdavkov.

Literatúra

- [1] Alhawtmeh, O. M. (2023). The Impact of IFRS 17 on the Development of Accounting Measurement and Disclosure, in Addition to Improving the Quality of Financial Reports, Considering Compliance with the Requirements of IFRS 4—Jordanian Insurance Companies-Field Study. Sustainability, 15(11), 8612.
- [2] Black, K., Skipper, H. D., & Huebner, S. S. (1994). Life insurance. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- [3] England, P. D., Verrall, R. J., & Wüthrich, M. V. (2019). On the lifetime and one-year views of reserve risk, with application to IFRS 17 and Solvency II risk margins. Insurance: Mathematics and Economics, 85, 74-88.
- [4] IASB. (2019). TRG paper. <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2019/april/trg-for-ifrs-17/trg-for-ifrs-17-meeting-summary-april-2019.pdf>
- [5] IFRS 17. Insurance contracts. IASB, 2020.
- [6] Widing, B., & Jansson, J. (2018). Valuation practices of IFRS 17.

KONTAKTNÉ ÚDAJE

Zelinová, Silvia, Ing., PhD., Katedra matematiky a aktuárstva, Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: silvia.zelinova@euba.sk

Gogola, Ján, RNDr., PhD., Katedra matematiky a aktuárstva, Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: jan.gogola@euba.sk